

Az egyes számú 3. személyű birtokos személyjel párhuzamos alakjainak realizációi Medvesalja és környéke idősebb nemzedékének nyelvében

A 3. személyű birtokos személyjelek rendszere a mai köznyelvben elég egyszerű. Palatális–veláris szempontból illeszkednek, magánhangzós és *j*-s változatuk egyaránt előfordul: *-a/-e*, *-ja/-je*; *-uk/-ük*, *-juk/-jük*. Előljáróban megjegyzem, hogy jelen dolgozatban csupán az egyes számú birtokra utaló egyes szám 3. személyű toldalékkal (*-a/-e*, *-ja/-je*)¹ foglalkozom. Külön-külön nyelvi változónak tartom a személyjel veláris változatát (*-a/-ja*) és palatális (*-e/-je*) változatát, hiszen ezek olyan egységek, amelyeknek alternatív megvalósulásai egyaránt vannak (vö. WARDHAUGH, Szociolingvisztika. Bp., 1995. 124). A realizációk között tartom számon egyrészt a hangalakváltozatokat, másrészt az ejtészváltozatokat. Hangalakváltozatoknak azokat az adatokat nevezzük, amelyekben fonematikus jellegű eltérés, valamint fonémahiány vagy -többlet van. A fonémán belüli hangszínváltozatot mutató realizációkat ejtészváltozatoknak hívjuk (vö. ÚMTsz. I, 16).

Az alakváltozat és az ejtészváltozat a dialektológiában nem azonos szintű kategória, de szociolingvisztikai szempontból, nyelvi változóként kezelve őket egyenrangúak.

Tanulmányomban megvizsgálom az *ablaka* ~ *ablakja*, *üvege* ~ *üvegje* párhuzamos alakváltozatok használatának a jellemzőit, vagyis összefüggéseket keresek az egyes beszélők életkora, iskolázottsága, foglalkozása és a nyelvi változó megvalósulásai között.

A jelen tanulmány alapját adó medvesaljai gyűjtést 1993 nyarán kezdtem meg nyitrai főiskolai hallgatók közreműködésével. Tekintettel arra, hogy A magyar nyelvjárások atlaszának gyűjtőmunkája erre a vidékre KOVÁCS ISTVÁN próbagyűjtésein kívül nem terjedt ki (KOVÁCS ISTVÁN, Medvesalja és környéke: Mutatvány a magyar nyelvátlasz próbagyűjtéseiből. Szerk. BÁRCZI GÉZA. Bp., 1947. IV.), kutatásom elsősorban a nyelvjárási alaprétgre irányult. Ezért döntően

¹ Az *-a* és a *-ja* alatt mindenütt *-á* és *-já* ejtészváltozat értendő. Az *-e* és a *-je* realizációs skálája igen színes ezen a területen. A 3. és 4. mellékleten ezek megtalálhatók. A szövegben és a táblázatokban a variációk összességét az *-e* és a *-je* szimbolizálja.

az idősebb korosztályból, a 60 éven felüliekből választottam adatközlőimet. A hatvanöt adatközlőtől kikérdeztük a MNyA. lexikai és morfológiai kérdéseit, valamint a teljes palóc kérdőívet (BALOGH LAJOS–PELLE BÉLÁNÉ, Kérdőív a palóc nyelvjárási sajátságok felkutatásához. [Palóc kutatás. Módszertani Közlemények XIII.]). Az ellenőrzésre és szövegfelvételek készítésére a következő évben került sor. Ezek után csak a kérdőfüzetekből több mint hetvenezer adatot tartalmazó korpusz áll rendelkezésemre. Ebből a hatalmas anyagból most csak — címszavakban felsorolva — a következők feldolgozását tűztem magam elé (zárójelben a MNyA. térképlapjainak a száma, illetve a Palóc kérdőívre utaló jelzés): *ablaka* (1106), *taréja* (1145), *tompora* (P), *üvegje* (1137), *zsebe* (1150).

A tizenkét települést (Sőreg, Ajnácskő, Csevice, Gömöralmágy, Dobfenek, Gömörpeterfala, Óbást, Egyházásbást = Újbást, Bakóháza, Vecseklő, Medveshidegkút, Tajti) magában foglaló tájegység mai lakosságának döntő többsége mezőgazdasági munkából igyekszik megélni, de egyre többen járnak be a közeli városokba, Fülekre, Rimaszombatba dolgozni. A fiatalok pedig mihelyt tehetik, elhagyják falujukat.

Az 1991-es népszámlálási adatok szerint a vizsgált körzetben 5261-en éltek, közülük 4946 volt magyar nemzetiségű, vagyis átlagosan 94,01%. A magyar nemzetiség aránya legnagyobb Tajtiban (99,19%), a legkisebb pedig Ajnácskő településen (89,58%). A terület lélekszáma rohamosan csökken. Tíz év alatt majd 10%-kal fogyatkozott meg a lakosság. A GYURGYÍK-könyvből vett adatok alapján készített táblázatomból (1. sz. melléklet) s főleg ennek az 1980 és 1991 közötti lélekszámváltozást bemutató rovataiból levonható következtetések közül csupán néhányat emelek ki (vö. GYURGYÍK LÁSZLÓ, Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében. Pozsony, 1994. 157–160).

1. Az összlakosság száma 1980-ban 5797 fő volt. Közülük 5500 volt magyar nemzetiségű, 297 pedig más nemzetiségű. (A forrás nem sorolja föl a szlovák és a más nemzetiségiek számát, csak a magyart.)

1991-re az összlakosság 536 lélekkel csökkent, ez 9,25%. A magyarok száma 554 fővel, átlagosan 10,1%-kal lett kevesebb. A nem magyar (szlovák, roma és egyéb) nemzetiség 1980-hoz képest abszolút értékben 18 fővel gyarapodott, ez 6,1%.

2. Az egyes települések változási adatait áttekintve az alábbi kép tárul elénk.

A magyarok lélekszáma minden faluban csökkent. A szlovák és egyéb nemzetiségiek száma csak Sőreg és Ajnácskő településeken lett kevesebb a kis létszámukhoz képest jelentősebben, 10, illetve 23 fővel. A korábbi szinten maradt a lélekszámuk Gömörpéterfalán és Tajtiban. Hat községben kisebb-nagyobb mértékben emelkedett a számuk, de leginkább Újbástban (21 fővel) és Medveshidegkúton (15 fővel). A szoros értelemben vett Medvesalja központja az orvosi rendelővel, az öregek otthonával, a templommal, az iskolával, az óvodával,

a JRD ('mezőgazdasági termelőszövetkezet') irodáival és a határőrség laktanyájával, területi központjával Újbást. Medveshidegkutat többek között ehhez a központhoz való közelsége teszi vonzóvá a betelepülni vágyók számára. Nem csoda tehát, ha ennek a két településnek viszonylag lassúbb az elnéptelenedése.

3. Említésre méltó, hogy a térségben csupán Gömöralmágy összlakosságának a száma közelíti meg az 1980-as szintet.

A táblázatból imént levont és még levonható következtetések, úgy gondolom, sokakat meggyőznek arról, hogy ebben a viszonylag zárt világban, ahol a néprajzosok tanúsága szerint is még sok hagyomány él például a táplálkozás, a jeles napok megünneplése, a temetkezési szokások stb. köréből (vö. A csehszlovákiai magyar nemzetiség néprajzi kutatása. Szerk. JÁN BOTÍK és MÉRY MARGIT. Bratislava, 1981; Gömör néprajza I. Szerk. ÚJVÁRY ZOLTÁN. Debrecen, 1985; BENKŐ ÉVA, Nagycsalád a Medvesalján. (Gömör néprajza IV.) Debrecen, 1986; ZSUPOS ZOLTÁN, Dél-Gömör gyűjtögető gazdálkodása. (Gömör néprajza X.) Debrecen, 1987), mindenképpen érdemes a nyelvjárási alaprteget felkutatni. S ezt addig kell megtennünk, amíg van kiktől kérdezősködnünk.

Az adatközlőkről a 2. sz. melléklet tájékoztat.

Célkitűzésemből következően olyan adatközlőket választottam, akik helyben születtek, keveset voltak távol falujuktól, és leginkább paraszti munkát végeztek magángazdálkodókként és/vagy a szövetkezetben.

Adatközlőim nemek szerinti megoszlása (61,5% nő) megfelel a szlovákiai magyar lakosságon belüli arányoknak. A 45 és 59 év közötti korcsoportokban 52–54% a nők aránya, később, a 70–74 éveseknél már 62,5%, a 80 éven felülieknél pedig 67,9% a nő (vö. GYURGYÍK, i. m. 30).

Minden adatközlő rendelkezik alapiskolai végzettséggel, ezen kívül 1 férfi közép fokú, 1 pedig felső fokú (mezőgazdasági főiskolai) képesítéssel is. Összességében tehát 96,9%-nak alapiskolai, 1,5–1,5%-nak közép-, illetve felsőfokú végzettsége van. A szlovákiai magyar lakosság megfelelő korcsoportjainak az értékeivel összehasonlítva adataimat, megállapíthatjuk, hogy az alapiskolai végzettségűek aránya Medvesalján 7-8%-kal magasabb, a középiskolai és a felsőfokú viszont lényegesen alacsonyabb: fele, harmada (vö. GYURGYÍK, i. m. 125). Ezt az eltérést magyarázhatja a pályaválasztást döntően befolyásoló falusi településszerkezetű lakosság szükséglete, értékrendje is, nemcsak a felsőbb iskolák távolsága. (Az ötvenes évek közepéig végéig nem volt rendszeres buszjárat sem a falvak és a közeli két város között; a vasút ma is elkerüli a medvesalji településeket.)

A nyelvhasználatot befolyásoló tényezők között tartjuk számon az adatközlők foglalkozását. Adatközlőim 60%-a a mezőgazdaságban dolgozott magángazdaként a családi földeken, illetőleg a szövetkezetben. Alig 10% végzett kiegészítő vagy napszámos munkát. A férfiak közül tízen (az összes adatközlő kb. 15%-a) dolgoztak az iparban, de ez az ipar is többnyire a

faluhoz kapcsolódott: kovács, molnár stb. Szükségből, rövidebb időre, idenymunkára átjárt két adatközlő a nógrádi szénbányákba, egy pedig a zománcgyárba dolgozni. A nők több mint 60%-a főleg a mezőgazdaságban dolgozott, s csak mintegy 25%-a meghatározóan a háztartásban.

A beszélő nyelvhasználatát generációs hovatarozása is meghatározza. KISS JENŐ A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana című könyvében ennek a jelentőségét külön is hangsúlyozza. Tapasztalatai alapján azt állítja, hogy a legidősebbek, a 70 éven felüliek nyelvhasználatában vannak olyan régiességek, amelyekkel csak ők élnek, neologizmusok viszont nem fordulnak elő, és „Idegenekkel is nyelvjárásban beszélnek” (KISS, i. m. 162). Adatközlőimet éppen e megokolásból, s a nyelvjárasi alaprtege felderítése/felderíthetősége céljából az idősebb és a legidősebb nemzedékből választottam. Koruk szerint — tízéves periódusokat alkalmazva — a következőképpen oszlanak meg adatközlőim: 61–70 év között 30 fő (46,15%), 71–80 év között 29 fő (44,62%) és 80 fölött 6 fő (9,23%). A legidősebb korcsoport képviselőinek a száma egyrészt azért ilyen kicsi, mert többségüknek már az emlékezete bizonytalan, s legfőképpen pedig a gyűjtési területen százalékarányban is megközelítőleg ennyi 80 éven felüli él.

Az adatok elemzése

A birtokos személyjel *j* nélküli és *j*-s változatának használata morfémánként eléggé változó. IMRE SAMU nyelvjárasi monográfiájában azt állapítja meg, hogy „A palóc területeken gyakori a *zsebe* típusú forma, máshol általánosabb a *zsebje*; nagyjából hasonló a helyzet az *üvege* : *üvegje*, *testvérét* : *testvérjét* párokkal is. Az *ablaka* : *ablakja* formák közül a *j* nélküli a keleti részeken némileg gyakoribb. (...) Végeredményben úgy látszik tehát, hogy a *j* nélküli formák északon-ék.-en viszonylag gyakoribbak, bár a kérdés további részletesebb vizsgálatra szorul” (IMRE, MMNyjR. 311).

Az IMRE SAMU által szükségesnek tartott részletesebb vizsgálatához kívánok hozzájárulni azzal, hogy bemutatom a *j* nélküli és a *j*-s realizációk váltakozását.

A magyar nyelvjárások atlasza megfelelő lapjainak az adatai arról tanúskodnak, hogy a kutatott területünkhöz legközelebb eső pontok némelyikén (Cssz-17: Bolyk, Cssz-18: Magyarhegymeg, Cssz-19: Zsip; H-6: Karancslapujtó, H-7: Bárna, H-10: Borsodszentgyörgy) váltakozik az *ablaka* ~ *ablakja*, a *táréja/tárája* ~ *táréjjá/tárájja* és az *üvegé* ~ *üvegje*. A *zsebe* térképlapján viszont ezekről a helyekről nem jegyezték föl egyetlen *j*-s adatot sem. (Lásd a 3–4. mellékletet.)

Vajon megfigyelhetők-e, s ha igen, milyen tendenciák a *j*-s és a *j* nélküli adatok használatában? Erre a kérdésre igyekszem válaszolni a következőkben. A meghatározó tényezők közül kizárhatjuk az iskolai végzettséget, hiszen a 65 adatközlőből 63-an csupán alapiskolával (= általános iskolával) rendelkeznek. Figyelembe kell azonban vennünk a vizsgálatban determináló tényezőként az

adatközlők nemét, foglalkozását és korát (5. sz. melléklet). Az adatközlők és az adatok összesítése.

			Adatközlő	Adat
<i>-a/-ja</i> ¹	<i>ablaka</i>	<i>ablakja</i>	65	69
	<i>tompóra</i>	<i>tomporja</i>	61	64
	<i>taréja</i>	<i>taréjja</i>	65	67
	<i>taraja</i>	<i>tarajja</i>		
Összesen:			191	215
<i>-e/-je</i> ²	<i>üvege</i>	<i>üvegje</i>	65	65
	<i>zsebe</i>	<i>zsebje</i>	65	65
	Összesen:			130
<i>-a/-ja + -e/-je</i> összesen:			321	345

A táblázatból leolvasható, hogy a 65 adatközlőtől az öt címszóra összesen 345 értékelhető választ kaptam, 215-öt a veláris változatra, 130-at pedig a palatálisra.

Az *-a/-ja* változó esetében mindhárom kikérdezett szavunknál egyazon adatközlő beszédében váltakozott a *j*-s és a *j* nélküli előfordulás. A párhuzamos variációkat azonos értékűeknek vettem, ezért a *j* nélküli és a *j*-s adatok számát is megnöveltem velük, de természetesen külön is viszonyítom ezeket az összeshez.

Az elemzésben — még ha a táblázatban egyszerre közlöm is őket — mindeképpen a veláristól elkülönítve kell foglalkozni a palatális alakváltozat *j*-s és *j* nélküli realizációjával, mert a számadatok nem egy esetben éppen ellenkező tendenciákról árulkodnak.

Nemek és életkorok szerinti jellemzők:

	Férfi (%)	Nő (%)
<i>-a</i>	71,10	65,95
<i>-ja</i>	18,73	21,95
<i>-a/-ja</i>	10,18	12,13
<i>-e</i>	76,39	81,39
<i>-je</i>	23,61	18,61

A nemenkénti használatot összesítő táblázatból kiderül, hogy a veláris alakváltozatok közül a férfiak 70%-ánál is több részesíti előnyben a *-j* nélküli formát, a nőknek ennél valamivel kevesebb, mintegy 66%-a. A nők viszont a *j*-s realizációval élnek többször (21,95%), mint a férfiak (18,73%). Ugyancsak a nőkre jellemző inkább az *-a* és a *-ja* párhuzamos használata is (nők: 12,13%, férfiak: 10,18%).

A személyjel palatális változatai közül a *j* nélküli alak a nőknél fordul elő gyakrabban (81,39%), a férfiaknál valamivel kevesebbszer (76,39%). Ebből természetesen az következik, hogy a *-je* és ejtésváltozatainak használata a nemek tekintetében az előzőnek a fordítottja.

Az átlagokat bemutató táblázatnál azonban még tanulságosabb, ha az egyes korcsoportok%-os mutatóit is megvizsgáljuk.

		61–70. év	71–80. év	80 fölött
<i>-a</i>	ffi	68,29	70	75
		68,90	70,61	66,06
	nő	69,50	71,21	57,14
<i>-ja</i>	ffi	19,51	20	16,67
		20,76	17,56	22,62
	nő	22,03	15,15	28,57
<i>-a/-ja</i>	ffi	12,20	10	8,33
		10,34	11,82	11,31
	nő	8,47	13,63	14,29
<i>-e</i>	ffi	100	66,67	62,5
		95,84	72,01	68,75
	nő	91,67	77,5	75
<i>-je</i>	ffi	0	33,33	37,5
		4,16	27,92	31,25
	nő	8,33	22,5	25

A férfiaknál a *j* nélküli veláris variáns a legidősebb korcsoporttól elindulva egyenletesen csökken (75% → 70% → 68,29%), a *j-s* alak hullámzó képet mutat (16,67% → 20% ← 19,51%), a párhuzamos realizációk aránya növekedik (8,33% → 10% → 12,2%).

A nőknél a *j* nélküli veláris forma aránya hullámzó (57,14% → 71,21% ← 69,50%), a *j-s* alak ugyancsak ilyen (28,57% → 15,15% ← 22,03%), a párhuzamos használat viszont egyre csökken (14,29% → 13,63% → 8,47%).

Ha a férfiak és a nők adatait korcsoportonként együttesen vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a *j* nélküli veláris alak használata hullámzó (66,06% → 70,61% ← 68,90%), ugyanilyen a *j-s* forma mennyisége is (22,62% → 17,56% ← 20,76%). Enyhén hullámzó, de csökkenő mértékű a párhuzamos variációk előfordulása is.

A palatális változatok az előbbieknél egyszerűbb képet mutatnak. Mind a férfiaknál, mind a nőknél a *j* nélküli alak használata a 80 éven felüliekhez képest erősen növekedik (férfiak: 62,5% → 66,67% → 100%, nők: 75% → 77,5% →

91,67%). A *j*-s realizáció ugyanilyen mértékben csökken (férfiak: 37,5% → 33,33% → 0%, nők: 25% → 22,5% → 8,33%).

Ha ezek utána a férfiaknak és a nőknek a nyelvi változónk egyes variációira vonatkozó adatait összesítve nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy a *j* nélküli palatális forma használata erősen növekedik (68,75% → 72,01% → 95,84%), a *j*-sé pedig hasonlóképpen csökken a legidősebb korosztálytól elindulva (31,25% → 27,92% → 4,16%).

A hangrendi illeszkedést most már figyelmen kívül hagyva, csupán a *j* hiányát vagy meglétét tekintve a következőket állapíthatjuk meg. Mind a férfiak, mind a nők megközelítőleg azonos mértékben (73,75 és 73,67%) részesítik előnyben a *j* nélküli formát a *j*-s változattal szemben (21,17 és 20,28%). A párhuzamos realizációk figyelembevétele az eredményeket torzítaná, ugyanis a palatális sorból ez a típus hiányzik: nincs *-e/-je* váltakozás egyazon személy(ek)nél:

	61–70. év	71–80. év	80 fölött
<i>-a, -e</i>	82,37%	71,31%	67,41%
<i>-ja, -je</i>	12,46%	22,74%	29,94%

Ha korcsoportonként tekintjük át adatainkat, azt látjuk, hogy a *j* nélküli változatok száma az életkor csökkenésével növekedik. Ennek a tendenciának az ellenkezője érvényes a *j*-s formákra.

Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy az életkor és a valamelyik nemhez tartozás a *j* nélküli és a *j*-s változatok használatának a mértékében befolyásoló tényező.

Nemek és foglalkozások szerinti jellemzők:

Az adatközlők foglalkozását tekintve a négy közül csak két kategóriában vehetjük össze a férfiak és a nők adatait, mert csupán a mezőgazdaságban és a napszámosként/kisegítőként dolgozók között található meg mindkét nem képviselői. Az iparba még nem járt el dolgozni a vizsgált korcsoportok egyetlen női adatközlője sem, az pedig még ma is természetesebb, hogy a háztartási munkát a nők végzik.

	Mezőgazdaság			Napszámos/kisegítő		
	ffi	nő	átlag	ffi	nő	átlag
<i>-a</i>	66,67	71,1	68,89	50	64,7	57,36
<i>-ja</i>	20,83	16,87	18,85	25	23,53	24,26
<i>-a/-ja</i>	12,5	12,05	12,28	25	11,76	18,38
<i>-e</i>	71,4	76	73,7	100	100	100
<i>-je</i>	28,6	24	26,3	0	0	0

	Ipar (csak férfi)	Háztartásbeli (csak nő)
<i>-a</i>	77,42	68,75
<i>-ja</i>	16,29	21,88
<i>-a/-ja</i>	6,45	9,38
<i>-e</i>	4,80	5,27

(A táblázatok számai százaléktételeket jelentenek.)

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak összesített adatai azt mutatják, hogy a nők inkább a *j* nélküli (73,55%), a férfiak pedig a *j*-s alakokat (24,72%) részesítik előnyben. A veláris hangrendű párhuzamos változatok használata majdnem azonos mértékű (férfiak: 12,5%, nők: 12,05%).

A napszámos/kisegítő körben dolgozók közül is a nők a *j* nélküli formát (82,35%), a férfiak pedig a *j*-s változatot (12,5%) használják valamivel gyakrabban. (Itt megjegyzendő, hogy a *-je* és variációi egyik nem képviselőinél sem fordulnak elő.)

Ha a nemek szerint összevetjük az egyes foglalkozási ágakban vizsgált nyelvi változónk realizációit, a következőket tapasztaljuk. A férfiaknál az *-a* realizációja az iparban dolgozók között a leggyakoribb (77,42%), ezt követi a mezőgazdasági munkásoké (66, 67%), a napszámosok/kisegítők körében a legkevesebb (50%).

A *j* nélküli változatokat a férfiaknál együttesen tekintve kissé módosul az *-e* gyakorisága következtében a kép, de itt is első helyen áll az ipari munkások (86,31%), második viszont a napszámos/kisegítő réteg (75%), harmadik pedig a mezőgazdasági dolgozók kategóriája (69,35%).

A nőknél az *-a* realizációja a mezőgazdaságban foglalkoztatottnál a leggyakoribb (71,1%), a háztartásbelieknél alig kevesebb (68,75%), a napszámosoknál/kisegítőknél a legkevesebb (64,7%).

A *j* nélküli változatokat a nőknél együttesen vizsgálva kissé másképp alakul a kép az *-e* gyakorisága hatására. Szinte azonos mértékű a napszámosok/kisegítők (82,35%) és a háztartásbeliek körében (81,74%). Tőlük alig marad le a *j* nélküli formák mennyisége a mezőgazdaságban foglalkoztatottak nyelvében (73,55%). Mindkét nem adatközlőitől kapott adataimat csak a mezőgazdaságban foglalkoz-

tatottak és a napszamos/kisegítő kategóriában lévők körében hasonlíthatjuk össze. Ezek szerint a *j* nélküli változatot a napszamosok/kisegítők között tarthatjuk gyakoribbnak (78,68%), ennél mintegy 7%-kal kevesebb a mezőgazdaságiak nyelvében (71,30%). A *j*-s variáció viszont a mezőgazdaságban foglalkoztatottak között nagyobb arányú (22,4%), a napszamosok/kisegítők között átlagosan ennek csupán a fele (12,13%). Itt megjegyzendő, hogy a napszamosok/kisegítők körében a palatális változat *j*-s realizációja egyszer sem fordult elő.

K ö v e t k e z t e t é s e k

1. Imre Samu feltevése, hogy „a *j* nélküli formák északon-ék.-en viszonylag gyakoribbak” (IMRE, i. m. 311), területünkre nézve olyannyira beigazolódott, hogy a „viszonylag” megszorítás már nem is érvényes. Adataim elemzése azt mutatja, hogy az idősebbek (a 80 év felettiak) beszédében az egyes számú 3. személyű birtokos személyjel *j*-s formája gyakoribb volt korábban. Napjainkhoz közeledve egyre kisebb az aránya ennek a realizációnak.

2. A *j* nélküli alak mindig is gyakoribb volt, korunkhoz közeledve azonban — leginkább az *-a/-ja* párhuzamos variációk csökkenésének következtében — az *-a* használata erősödően van.

3. Az *-e/-je* párhuzamos variációjával egyazon beszélő nyelvhasználatában nem találkoztam, s a kutatott területen az *üvege ~ üvegje, zsebe ~ zsebje* változás sem jellemző, bár még előfordul, de leginkább a hetvenévesek és ennél idősebbek beszédében.

4. Adatközlőim nyelvhasználatában a foglalkozási ágak kevésbé meghatározók az életkoruknál. Ez többek között a tájegység viszonylag zártabb néprajzi és nyelvi jellegével, valamint a lakosság zárkózottabb természetével, korábbi egységét megőrizni akaró szándékával magyarázható.

5. KIEFER FERENC egyik tanulmányában a *j*-s alakok köznyelvi terjedésének az okát kutatva rámutat a morfolaktikai transzparencia elvének meghatározó szerepére (vö. *-a/-e* vagy *-ja/-je?*: NyK. 91: 119–125). Medvesalján és környékén éppen az ellenkező jelenség lehet folyamatban a vizsgált korcsoportok nyelvhasználatában. Ott mintha a legidősebbek követnék/kövezték önkéntelenül is a morfolaktikai transzparencia elvét.

CS. NAGY LAJOS

1. sz. melléklet:

Medvesalja és környéke lélekszámának változása 10 év alatt

Település	A lakosság száma 1980-ban			A lakosság száma 1991-ben										Változások 1980-hoz képest				
	Össz.	Ebből		Össz.	magy.	%	Ebből		%	egyéb	%	Össz.	%	Ebből		%	nem m.	%
		magy.	%				szlov.	%						roma	%			
1. Sőreg	645	591	91,63	602	558	92,69	44	7,31	0	0	0	0	-43	-6,67	-33	-5,58	-10	-18,5
2. Ajnácskő	1291	1143	88,54	1200	1075	89,58	117	9,75	0	0	8	0,67	-91	-7	-68	-5,94	-23	-15,5
3. Csevice ²	(130)																	
4. Gr. Almágy	718	684	95,26	712	674	94,66	31	4,35	0	0	7	0,98	-6	-0,84	-10	-1,46	+4	+11,76
5. Dobfenek	191	198	98,95	171	164	95,91	4	2,34	0	0	3	1,75	-20	-10,47	-25	-13,23	+5	+250
6. Gr. Péterfala	418	404	96,65	311	298	95,82	8	2,57	5	1,61	0	0	-107	-25,6	-106	-26,24	-1	-7,14
7. Óbást	465	461	99,14	417	408	97,84	7	1,68	1	0,24	1	0,24	-48	-10,32	-53	-11,5	+5	+125
8. Újbást	636	612	96,23	578	533	92,21	26	4,5	6	1,04	13	2,25	-58	-9,12	-79	-12,91	+21	+87,5
9. Bakóháza ³	(56)																	
10. Vecseklő	437	431	98,63	361	353	97,78	8	2,22	0	0	0	0	-76	-17,39	-78	-18,1	+2	+33,3
11. Me. Hidegkút	314	308	98,09	291	270	92,78	17	5,84	4	1,37	0	0	-23	-7,32	-38	-12,34	+15	+250
12. Tajti	682	677	99,27	618	613	99,19	2	0,32	2	0,32	1	0,16	-64	-9,38	-64	-9,45	0	0
Összesen:	5797	5500	96,24	5261	4946	94,88	264	5,02	18	0,34	33	0,63	-536	-9,08	-554	-10,07	+18	+6,1

Megjegyzések:

1. Más nemzetiségekre a forrásban 1980-ból nincs adat
2. Csevice közigazgatásilag Ajnácskőhöz tartozik. Az adat forrása: Štatistický lexikon obci ČSSR 1982. SEVT Praha, 1984. II, 1236-7.
3. Bakóháza közigazgatásilag Újbásthöz tartozik. Az adat forrása: Štatistický lexikon obci ČSSR 1982. II, 1242-43.

2. sz. melléklet
Az adatközlők összesített adatai

Falu, sorszám	Összes adatközlő		Életkor						Iskolai végzettség						Foglalkozás					
	61-70		71-80		81 fölött		al.		köz.		ff.		mg.		ht.		ip.		nsz.	
	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő	ff	nő
1. Sőreg	3	1	1					1	2					1		2				
2. Ajnácskő	10	4	5	1				3	6	1					1	3	4			2
3. Csevice	1		1						1						1					
4. Almágy	8	2	2	1	2	1		2	5		1			2	3	1	1			1
5. Dobfenek	5	2	2	1				3	2					3	2					
6. Gr.Péterfala	7	1	3	2	2	1		4	3					4	3					
7. Óbást	3			1	2			1	2					1	2					
8. Újbást	4				3	1		1	3						2	1	1			
9. Bakóháza	4	1	1		2			1	3						1	1		1		1
10. Vecseklő	6	1	1	1	4			1	5						5		1			
11. Me.Hidegkút	6	2	2		1	1		3	3						2	3				1
12. Tajti	8	2	2	2	2	1	1	3	5					3	5					
Összesen	65	12	18	9	20	4	2	23	40	1	1	1	14	25	10	10	1	1	5	5

3. sz. melléklet

Az ablaka, taréja, tompora fonetikai realizációi:

A MNyA. szlovákiai adatai:

- Cssz-17 (Bolyk): *áblákjá, ábláká; taréjã, tarájã, tarãjã.*
Cssz-18 (Magyarhegymeg): *áblákã; taréjjã, tarájã, taréjã.*
Cssz-19 (Zsip): *áblákjã, áblákã; taréjã, taréjã.*

A kutatott terület adatai:

1. Sőreg (szl. Šurice): *áblákjã; tarájã; tomporã.*
2. Ajnácskő (szl. Hajnáčka): *áblákjã; tarájã; tomporã.*
3. Csevice (szl. Štávica): *áblákjã; tarájã; tomporã.*
4. (Gömör)Almágy (szl. Gemerský Jablonec): *áblákjã; taróujã, tarájãjã; tomporã.*
5. Dobfenek (szl. Dubno): *áblákã; tarájã, taréjjã; tomporã.*
6. Gömörpéterfalva (szl. Petrovce): *áblákjã; tarájã; tomporã.*
7. Óbást (szl. Stará Bašta): *áblákã; tarájã; tomporã, tomporjã.*
8. Újbást (szl. Nová Bašta): *áblákã, áblákjã; tarájã.*
9. Bakóháza (Bakov): *áblákjã; tarájãjã, taréjã; tomporã.*
10. Vecseklő (szl. Večelkov): *áblákã; tarájã; tomporã.*
11. Medveshidegkút (szl. Studená): *áblákã; taréjã; tomporã.*
12. Tajti (szl. Tachty): *áblákjã; tarájã; tomporã.*

A MNyA. magyarországi szomszédos adatai:

- H-6 (Karancslapujtő): *áblákjã, áblákã; tarájãjã*
H-7 (Bárna): *áblákjã; tarájãjã.*
H-10 (Borsodszentgyörgy): *áblákjã, áblákã; tarájã, tarájãjã, taréjjã.*

4. sz. melléklet
Az üvegje, zsebe fonetikai realizációi:

A MNyA. szlovákiai adatai:

- Cssz-17 (Bolyk): *üvegi*, [iüvegjē]; *zsebi*.
Cssz-18 (Magyarhegymeg): *üvegi*; *zsebi*.
Cssz-19 (Zsip): *üvegē*, *üvegjē*; *zsebē*.

A kutatott terület adatai:

1. Sőreg (szl. Šurice): *üvęgi*; *zsebi*, *zsebē*.
2. Ajnácskő (szl. Hajnáčka): *üvegē*; *zsebi*.
3. Csevice (szl. Štávica): *üvegē*; *zsebi*.
4. (Gömör)Almágy (szl. Gemerský Jablonec): *üvegi*; *zsebi*.
5. Dobfenek (szl. Dubno): *üvege*; *zsebi*.
6. Gömörpéterfalva (szl. Petrovce): *üvegjē*; *zsebē*.
7. Óbást (szl. Stará Bašta): *üvegji*; *zsebi*.
8. Újbást (szl. Nová Bašta): *üvegi*; *zsebje*, *zsebji*.
9. Bakóháza (Bakov): *üvęgę*; *zsębi*.
10. Vecseklő (szl. Večelkov): *üvegi*; *zsebę*, *zsębi*.
11. Medveshidegkút (szl. Studená): *üvęgę*; *zsębi*.
12. Tajti (szl. Tachty): *üvege*; *zsebi*.

A MNyA. magyarországi szomszédos adatai:

- H-6 (Karancslapujtó): *üvegi*; *zsebi*.
H-7 (Bárna): *üvegi*; *zsebi*.
H-10 (Borsodszentgyörgy): *üvegjē*; *zsebē*.

